

ZaBEZPEČ si vedomosti: Tradičné hrozby a ich význam v súčasnosti

Autori:
Monika Masariková, Jaroslav Nad'

Čo sú to tradičné hrozby?

Ozbrojené násilie a vojny sprevádzajú ľudstvo od nepamäti. Dávne výboje medzi kmeňmi či starovekými mestskými štátmi boli predzvesťou veľkých ťažení, ktoré umožnili vznik najstarších civilizácií presahujúcich celé kontinenty. Králi, cisári a faraóni si svoje bohatstvo, moc a miesto v dejinách zabezpečovali územnými ziskami, ktoré sa často diali za zvuku zbraní. V časo, keď najvyššou hodnotou bola poľnohospodárska pôda, o ňu panovnícke a šľachtické rody zvädzali ozbrojené súboje, v ktorých zomierali tisíce ľudí. Násilie sa používalo na riešenie politických a náboženských sporov, medzištátnych, ale aj vnútroštátnych sporov. V moderných dejinách viedla tradícia násilia k ohromným tragédiám, ktoré vyvrcholili prvou a druhou svetovou vojnou.

Technologický pokrok umožnil, že človek dokázal prostredníctvom vojenských strojov zabiť viac ľudí omnoho rýchlejšie. V zákopoch prvej svetovej vojny masovo zabíjal horčičný plyn (yperit), v druhej svetovej vojne bol pri vyvražďovaní v koncentračných táboroch používaný kyanovodík a v jej závere bola použitá prvá atómová bomba. Zavádzanie tankov a lietadiel úplne zmenilo nielen vojenskú stratégiu, ale tiež pozdvihlo schopnosť človeka ničiť, symbolom čoho sa stalo kobercové bombardovanie pochovávajúce celé mestá.

Aby sa už takéto utrpenie nikdy neopakovalo, podpísalo 26. júna 1945 v americkom San Franciscu 50 štátov sveta Chartu Organizácie spojených národov, ktorá zakazuje riešiť spory použitím sily alebo vyhrázaním sa jej použitím. Útočná vojna sa tak stala v medzinárodnom práve protizákonným konaním a štátom bola ponechaná iba možnosť individuálnej alebo kolektívnej obrany, teda obrannej vojny. Hoci k Charte OSN dodnes pristúpilo 193 štátov, vojna z ľudského sveta nikdy nevymizla a dodnes je jeho každodennou súčasťou. Predstavuje teda hrozbu pre bezpečnosť štátu a jeho obyvateľov, a keďže má naozaj dlhú tradíciu, hovoríme o nej ako o tradičnej hrozbe.

Môže mať rôzne podoby – okrem vojny medzi štátmi sú časté aj vojny vo vnútri štátu medzi jednotlivými skupinami obyvateľstva, teda vojny občianske. Hoci sú geograficky obmedzené, často majú katastrofálne následky. Napríklad občianske vojny v Juhoslávii či v Rwande v 90. rokoch 20. storočia boli charakteristické tým, že politickí

a vojenský veliteľia znepriatelených etník sa dopustili zločinu genocídy a masovo vyvražďovali civilné obyvateľstvo.

Vojny delíme aj podľa druhu použitých zbraní: tie, v ktorých sa používajú iba konvenčné zbrane ako napríklad delostrelectvo (teda nie zbrane hromadného ničenia), nazývame konvenčnými. Naopak, najničivejšou vojnou súčasnosti by bola jadrová vojna. Medzinárodné právo pozná päť jadrových mocností: Čínu, Francúzsko, Rusko, Spojené štáty a Veľkú Britániu. Tieto štáty sú ako víťazné mocnosti druhej svetovej vojny zároveň stálymi členmi Bezpečnostnej rady OSN s právom veta (zvyšných desať členov je volených vždy iba na dva roky). Už dnes však jadrovými zbraňami disponujú aj ďalšie štáty – India, Pakistan, Izrael a Severná Kórea. Bezpečnostným záujmom medzinárodného spoločenstva, vrátane štátov ako Slovensko, je zastavenie ďalšieho šírenia jadrových zbraní.

Tradičné hrozby v súčasnosti

Typickým príkladom pretrvávajúcej hrozby vojenského konfliktu je studená vojna, teda obdobie druhej polovice 20. storočia, kedy proti sebe stáli masívne vyzbrojené Spojené štáty a Sovietsky zväz, spolu so svojimi spojencami a satelitnými štátmi. Hoci k použitiu zbraní nakoniec nedošlo, svet bol blízko k tretej svetovej vojne, ktorá mohla byť jadrovou.

Dnes je hrozba vojenského konfliktu na našom území v porovnaní s obdobím studenej vojny menšia, no vylúčiť ju nemožno a riziko vzniku ozbrojeného konfliktu sa za posledné roky naopak zvýšilo. Dôvodom obáv sú nebezpečné precedensy v našom okolí: rusko-gruzínska vojna z roku 2008 a ruská anexia Krymu a vyvolanie konfliktu na východe Ukrajiny z roku 2014. Vojny a konflikty navyše zúria aj v širšom susedstve Európy, najmä na Blízkom východe a v Afrike. Najzávažnejšie z nich sa odohrávajú napríklad v Sýrii, Iraku, Nigérii, Afganistane, Somálsku, či Južnom Sudáne. Iba v roku 2015 si sýrsky konflikt vyžiadal vyše 55-tisíc obetí a zo svojich domovov vyhnal ďalšie desaťtisíce, čo vo veľkej miere prispelo k vypuknutiu najväčšej migračnej krízy v Európe od druhej svetovej vojny.

Dôvodov, prečo je Európa viac-menej bezpečným kontinentom je viacero. V prvom rade, viaceré európske štáty sa po druhej svetovej vojne dohodli, že okrem podpisu Charty OSN si medzi sebou vytvorili také vzťahy, aby sa im už nikdy nechcelo navzájom bojovať. Západné Nemecko, Francúzsko, Taliansko a štáty Beneluxu vytvorili Parížskou zmluvou z roku 1951 Európske spoločenstvo uhlia a ocele, a neskôr Rímskou zmluvou z roku 1957 Európske hospodárske spoločenstvo, ktoré sa stalo základom dnešnej Európskej únie so svojimi 28 členmi. Začala sa integrácia európskeho kontinentu a štáty namiesto súperenia vytvorili spoločný priestor mieru, stability a prosperity. Európska únia vznikla ako mierový projekt a túto funkciu plní dodnes.

Po druhé, s cieľom chrániť tento priestor slobody a demokracie pred hrozbou vojenského útoku zo strany totalitného Sovietskeho zväzu bola v roku 1949 podpísaná Severoatlantická (tzv. Washingtonská) zmluva, teda spojenecká zmluva o vytvorení NATO (Organizácia Severoatlantickej zmluvy, respektíve Severoatlantická aliancia). Jej piaty článok hovorí o tom, že v prípade napadnutia členského štátu NATO mu ostatní členovia Aliancie prídu na pomoc. Práve tento mušketerský princíp kolektívnej obrany (*jeden za všetkých – všetci za jedného*) dokázal počas celej studenej vojny odstrašiť nepriateľa od útoku. Dodnes nebol žiaden členský štát NATO napadnutý iným štátom. Táto odstrašovacia schopnosť Aliancie je do veľkej miery založená na členstve troch jadrových mocností, vrátane Spojených štátov, ktoré disponujú najväčšou vojenskou silou na svete.

Tretím aspektom ochrany voči tradičným hrozbám je individuálna schopnosť odstrašenia a obrany, teda udržiavanie vojenskej moci štátu. Či už sú členmi spojeneckej zmluvy alebo sa spoliehajú iba na seba, štáty udržiavajú vlastné ozbrojené sily pre prípad vonkajšej agresie. Robia tak nepretržite (aj v období mieru), keďže v prípade napadnutia by už bolo na akékoľvek budovanie vojsk neskoro. Výcvik vojakov (najmä špecialistov ako sú napríklad piloti) trvá roky a rovnako dlho trvá nákup a zavádzanie novej výzbroje (napríklad vrtuľníkov). Nehovoriac o tom, že akýkoľvek proces modernizácie techniky je veľmi drahý a štáty ho dokážu zaplatiť iba ak si ho rozložia na dlhšie časové obdobie. Z hľadiska vojenskej sily dnes nezohráva rolu iba početnosť, teda koľko vojakov alebo tankov štát má, ale najmä technologická úroveň.

Ani tucet starších tankov sa nemusí ubrániť jednému modernému vrtuľníku, schopnému zasiahnuť cieľ na veľkú vzdialenosť alebo spoza kopca, aj bez vizuálneho kontaktu. Práve členské štáty EÚ a NATO disponujú ozbrojenými silami na vysokej technologickej úrovni a zatiaľ sú schopné kohokoľvek odradiť od prípadného rozpútania vojenského konfliktu. No technologický náskok ozbrojených síl spojencov v NATO sa znižuje aj pre výrazné zníženie obranných rozpočtov v posledných rokoch, pre ktoré si nemôžu dovoliť udržiavať potrebné tempo modernizácie.

Dôsledky tradičných hrozieb

Riziko, že sa Slovenská republika zapojí do ozbrojeného konfliktu alebo bude nejaký prebiehať priamo na jej území je menšie ako riziko vypuknutia migračnej krízy, závažného kybernetického útoku, či aktu terorizmu. Ak by však k medzištátnej alebo občianskej vojne naozaj došlo, dopady na štát a jeho obyvateľstvo by mohli byť natoľko devastujúce, že ani malé riziko nemožno brať na ľahkú váhu.

Ozbrojený konflikt má dopady na všetky oblasti fungovania štátu a spoločnosti; jeho súčasťou sú vysoké straty na životoch a zdraví vojakov aj civilného obyvateľstva spôsobené vojenskou aktivitou alebo dokonca systematicky organizované vyvražďovanie a iné porušovanie medzinárodného humanitárneho práva (napríklad mučenie). Ďalší ľudia sú v dôsledku ozbrojených konfliktov nútení opustiť svoje domovy a záchranu hľadať v iných štátoch alebo aspoň v relatívne bezpečnejších oblastiach vlastného štátu, čo vytvára dodatočné humanitárne problémy a záťaž pre tranzitné a prijímajúce štáty (dlhodobým problémom je vznik utečeneckých táborov, v ktorých utečenci strávia aj niekoľko rokov alebo dokonca desaťročí). Len v susednej Ukrajine muselo v dôsledku konfliktu na Donbase utiecť vyše 2,5 milióna ľudí, tisíce ďalších zahynuli.¹ Vo vojne v Sýrii režim Baššára Asada zrejme opakovane použil medzinárodným právom zakázané chemické zbrane voči civilnému obyvateľstvu a dnes sa celkový počet obetí konfliktu odhaduje na 400-tisíc.²

¹ Antipropaganda.sk, *Prečo stredná Európa potrebuje NATO?* <http://antipropaganda.sk/multimedia/#tab-aed03ef5-9b5d-6>, online [cit. 14.8.2016]

² Al Jazeera, *Syria death toll: UN envoy estimates 400,000 killed* <http://www.aljazeera.com/news/2016/04/staffan-de-mistura-400000-killed-syria-civil-war-160423055735629.html>, online [cit. 14.8.2016]

Tradičné hrozby však nemajú len priamy fyzický efekt na životy obyvateľstva, ich následky možno sledovať aj v oblasti ekonomiky. Ukrajinská ekonomika sa v rokoch 2014 a 2015 prepadla o približne 16 %, ³ inflácia v roku 2015 dosiahla skoro 50 % a verejný dlh sa od vypuknutia konfliktu zdvojnásobil. ⁴ V stave vojny je prirodzené, že hospodárstvo štátu sa podriaďuje potrebám ozbrojených síl, ktorých zvýšené financovanie je pre prežitie štátu často nevyhnutné. V dôsledku brannej povinnosti, strát na životoch a vynúteného premiestňovania obyvateľstva dochádza aj k závažným problémom na pracovnom trhu, čo má negatívne dôsledky na hospodárstvo štátu. V závislosti od vývoja konfliktu môžu byť zničené veľké priemyselné zariadenia alebo prerušená ich výroba, trpia celé odvetvia národného hospodárstva a obyvateľstvo môže stratiť prístup aj k základným tovarom a službám ako sú elektrina, voda či zemný plyn.

Ozbrojené konflikty majú často charakter kultúrnej katastrofy, kedy sú zničené kultúrne pamiatky miestneho až svetového významu. Jedným z najznámejších činov tohto druhu sa stalo systematické ničenie starovekého mesta Palmýra, ktoré je zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, bojovníkmi organizácie Daiš (takzvaný Islamský štát) počas vojny v Sýrii. Bežnou súčasťou ozbrojených konfliktov je ničenie infraštruktúry protivníka (vojenskej aj civilnej), vrátane ciest, mostov, budov, či letísk. Aj v posledných rokoch došlo k viacerým prípadom vojenského zásahu a následnému zničeniu nemocníc.

A čo Slovensko?

Slovensko sa nachádza v relatívne bezpečnej euroatlantickej oblasti, je plne integrované do EÚ a NATO, čo mu dáva celkom dobrú istotu, že si ho tretí štát nedovolí vojensky napadnúť. Spojenci by v duchu mušketerskeho princípu pomohli brániť Slovensko, a naopak, ak by došlo k útoku na alianciu, Slovensko by malo povinnosť brániť svojich spojencov.

³ The Economist, *Intelligence Unit – Ukraine*, <http://country.eiu.com/ukraine> online, [cit. 14.8.2016]

⁴ Focus Economics, *Ukraine Economic Outlook*, <http://www.focus-economics.com/countries/ukraine> online, [cit. 15.8.2016]

Hoci je kolektívna sila NATO veľká, každý zo spojencov má podľa Severoatlantickej zmluvy v prvom rade povinnosť starať sa o svoju obranu sám. NATO ako medzivládna organizácia totiž nemá vlastné ozbrojené sily: všetci vojaci a drvivá väčšina vojenskej techniky a infraštruktúry je pod kontrolou a vo vlastníctve jeho členských štátov, a ich použitie je závislé od suverénneho rozhodnutia týchto členských štátov.

S povinnosťou zabezpečenia vlastnej obrany súvisí najmä udržiavanie dostatočne veľkých a technologicky vyspelých ozbrojených síl. Slovensko však od svojho vzniku v roku 1993 investovanie do modernizácie vojenskej techniky zanedbávalo a ešte aj dnes používa obrnené vozidlá či vrtuľníky z čias studenej vojny. V súčasnosti však prebieha proces modernizácie, ktorý by mal tento neblahý stav zmeniť: zakúpené boli veľké vojenské dopravné lietadlá Spartan a dohodnutý bol tiež nákup známych amerických vrtuľníkov Black Hawk. V priebehu nasledujúcich rokov by tiež malo dôjsť k nahradeniu dosluhujúcich stíhačiek Mig-29 a celého radu vojenských vozidiel.

Táto modernizácia však bude možná iba za predpokladu zvýšenia obranného rozpočtu, ktorý dlhodobo klesal a momentálne sa nachádza na úrovni okolo 1,1 % HDP. Na samite NATO vo Walese v roku 2014 sme prisľúbili jeho zvýšenie na 1,6 % HDP do roku 2020. Stále pritom platí nepísané pravidlo, že všetci spojenci dávajú na obranný rozpočet aspoň 2 % svojho HDP (toto pravidlo však mnoho štátov stále nedodržiava). Hodnota 2 % HDP bola stanovená odborníkmi na základe dlhodobých skúseností s obranným plánovaním a zodpovedá približnej úrovni financovania, kedy je možné ozbrojené sily nielen udržiavať, ale tiež zabezpečiť ich postupnú technologickú obnovu a zveľadovanie.

SLOVAK SECURITY POLICY INSTITUTE
SLOVENSKÝ INŠTITÚT PRE BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU

Na vršku 8

811 01 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: (+421) (02) 4319 1592

Email: info@slovaksecurity.org

www.slovaksecurity.org

© Slovak Security Policy Institute 2016. Všetky práva vyhradené. Obsah tejto analýzy sa nesmie kopírovať, distribuovať, upravovať ani poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, august 2016.

MINISTERSTVO
ZAHRAŇIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizované s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci dotačného programu v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku.